

## Projev prezidenta republiky Václava Havla v Evropském parlamentu

Štrasburk, 8. března 1994

**Pane předsedo,  
paní poslankyně a páni poslanci,**

příležitosti promluvit na půdě Evropského parlamentu, za kterou jsem vám velmi vděčen a které si hluboce vážím, nemohu dost dobře využít jinak, než pokusem odpovědět na tři otázky: za prvé proč se Česká republika, kterou tu zastupuji, uchází o členství v Evropské unii, za druhé proč je v celoevropském zájmu, aby se Evropská unie rozšiřovala, a za třetí jaké obecnější úkoly podle mého názoru dnešní doba před Evropskou unií klade.

Evropa je kontinentem sice neobyčejně členitým, rozmanitým a různotvárným - geograficky, národnostně, kulturně, hospodářsky i politicky -, zároveň ale všechny její součásti jsou a vždycky byly svým osudem tak hluboce vzájemně provázány, že lze o tomto světadílu právem mluvit jako o jediné - byť složitě strukturované - politické entitě. Cokoli důležitějšího v kterékoli oblasti lidského počínání se totiž kdekoli v Evropě dělo, mělo vždycky své přímé či nepřímé důsledky pro náš kontinent jako celek a dějiny Evropy jsou vlastně dějinami neustálého hledání a přetváření její vnitřní struktury a systému vztahů mezi jejími součástmi. A jestli dnes mluvíme o jediné evropské civilizaci či o společných evropských civilizačních hodnotách, dějinách, tradicích a osudu, pak mluvíme spíš o plodu této evropské integrity, než o její příčině.

Evropa měla proto také odnepaměti něco, co by se dalo nazvat jejím vnitřním pořádkem a co spočívalo v určitém systému politických vztahů, které ji obepínaly a které se pokoušely její přirozenou propojenost tak či onak institucionalizovat. Tento evropský pořádek ovšem vznikal většinou násilně: ti mocnější ho prostě vnucovali těm méně mocným, přičemž nekonečnou sérii evropských válek lze mimo jiné chápat i jako projev neustálé snahy daný stav měnit a jeden pořádek nahrazovat jiným. Od antického římského impéria přes Svatou říši římskou až po mocenské systémy vytvořené Vídeňským kongresem, Versailleskou smlouvou či posléze Jaltou - to vše byly jen různé historické pokusy dát evropskému soužití určitá pravidla hry. Tisíckrát v dějinách byla Evropa různě sjednocována či naopak dělena, tisíckrát si v ní jedni podmaňovali druhé a jedni druhým vnucovali svou verzi evropské civilizovanosti i sobě vyhovující politické vztahy, tisíckrát byla dramaticky hledána, nalézána, měněna a bořena její vnitřní rovnováha. A tisíckrát se mohl Francouz, Švéd, Němec nebo Čech starat jen sám o sebe, a přesto vždycky znovu jeho počínání svým významem a důsledky zasahovalo i ostatní.

Myšlenka Evropské unie podle mého názoru tedy nespadla z nebe ani se nezrodila v laboratoři politických teoretiků či na rýsovacím prkně politických inženýrů, ale zcela přirozeně vyrostla z pochopení této evropské integrity jakožto osudového faktu a z úsilí mnoha generací Evropanů promítnout ji do určitého "nadnárodního" evropského uspořádání. Jsme sice každý jiný, ale jsme na jedné lodi. O svá místa a o způsob své koexistence na této lodi se můžeme prát, ale můžeme se o nich také pokojně dohadovat. Evropskou unií chápou jako velkorysý pokus zvolit druhou z těchto možností a dát Evropě - vlastně poprvé v jejích dějinách - takový pořádek, který by vyrůstal ze svobodné vůle všech a byl založen na jejich vzájemném dorozumění a společné touze po míru a spolupráci. Pořádek vskutku stabilní a pevný, nezaložený jen na vojenských či politických smlouvách, které může kdykoli kdokoli porušit či nedodržet, ale na tak úzké spolupráci evropských národů a občanů, která by ze samé své podstaty možnost nových konfliktů omezovala, ne-li přímo vylučovala. Není to pouhý sen: od konce druhé světové války nás bude dělit brzy polovina století, po kterou celá západní

Evropa úspěšně čelila hrozbě různých možných konfliktů právě tím, že krok za krokem vytrvale takovýto integrující systém budovala. Už to samo nám dostatečně ukazuje, že tento historicky nejmladší typ evropského pořádku není či nemusí být pouhou utopií, ale že může reálně fungovat.

Evropskou unii nechápu jako nějaký monstrózní nadstát, v němž by se měla postupně rozpustit svébytnost všech přerozmanitých součástí Evropy, národů, států, etnik, kultur, regionů. Naopak: chápu ji jako systematickou tvorbu prostoru, umožňujícího různým svébytným součástem Evropy rozvíjet se svobodně a po svém v prostředí trvalého bezpečí a pro všechny výhodné kooperace založené na principech demokracie, respektu k lidským právům, občanské společnosti a otevřené tržní ekonomiky.

České země leží v samotném středu Evropy, někdy se dokonce cítí být přímo jejím srdcem, a proto byly vždycky obzvlášť exponovaným místem, kterému se nevyhnul žádný evropský konflikt, ba kde dokonce mnohé evropské konflikty začínaly či naopak končily. Vždycky jsme zkrátka byli, podobně jako některé další středoevropské země, dramatickou křižovatkou všech možných evropských duchovních proudů i geopolitických zájmů, a proto obzvlášť citlivě vnímáme fakt, že vše, co se děje v Evropě, se nás bytostně týká a že naopak vše, co se děje s námi, se bytostně týká celé Evropy. Jsme zkrátka jedním z obzvlášť zkušených svědků propojenosti Evropy jako politického faktu. Proto zesíleně pocítujeme svou spoluodpovědnost za evropské dění a proto si také v zesílené míře uvědomujeme, jak velkou historickou šancí pro Evropu jako celek i pro nás v ní je idea evropské integrace.

Myslím, že první otázku, na kterou jsem si předsevzal odpovědět, totiž proč se Česká republika chce stát členem Evropské unie, jsem tímto výkladem zodpověděl. Ano, jsme schopni vzdát se a rádi se vzdáme kousku své státní suverenity ve prospěch společně spravované suverenity Evropské unie, protože víme, že se nám to - tak jako ostatně všem Evropanům - mnohonásobně vyplatí: kus světa, v němž je nám dáno žít, má naději, že se z ringu věčně znesvářených vladařů, mocností, národů, sociálních tříd či náboženských doktrín, soupeřících o teritoria vlivu či nadvlády, promění postupně ve fórum věcného dialogu a dělné spolupráce všech svých obyvatel a ve společně sdílený, společně spravovaný a společně kultivovaný prostor jejich soužití a solidarity.

Úvaha o propojenosti Evropy do značné míry, domnívám se, zodpověděla i otázku druhou, totiž proč by se Evropská unie měla postupně rozšiřovat. Evropa byla rozdělena násilně a uměle, a už proto se toto její rozdělení muselo dříve či později zhroudit. Dějiny nám tím hodily rukavici, kterou můžeme i nemusíme zvednout. Nezvedneme-li ji, pak velká šance na svobodně a v míru spolupracující kontinent může být promrhána. Věřit, že klid, mír a prosperita mohou natrvalo kvést jen v jedné části Evropy, bez ohledu na to, co se děje v té druhé, může jen bláhovec, který se nepoučil z tisíciletých evropských dějin. Éra studené války, kdy vnucená soudržnost sovětského bloku živila i soudržnost Západu, definitivně skončila a všichni si musíme uvědomit, že svět je dnes radikálně jiný než ještě před pěti lety. Vize Evropy jako stabilizačního bodu dnešního světa, který neexportuje do světa války, ale vyzářuje naopak ideu mírové spolupráce, se nemůže proměnit ve skutečnost, nebude-li se proměňovat Evropa jako celek. Hozenou rukavici je prostě třeba zvednout. Dění v bývalé Jugoslávii by mělo být vážným mementem pro všechny, kteří si myslí, že je v Evropě možné bez následků ignorovat to, co se děje u sousedů. Neklid, chaos a násilí mají infekční a expanzní povahu. My, Středoevropané, jsme se o tom nesčetněkrát přesvědčili na vlastní kůži a je, myslím, naší povinností na tuto zkušenost znovu a znovu upozorňovat všechny, kdo měli to štěstí, že ji tolikrát nemuseli podstupovat.

Západní Evropa zrála k dnešnímu stupni své integrace téměř padesát let. Je zřejmé, že nové členy, zvláště ty, kteří se zbavují všech následků komunistické vlády, nemůže Evropská unie přijmout přes noc, nemá-li vážně ohrozit křehké předivo, z něhož je utkána. Přesto je perspektiva jejího rozšiřování a rozšiřování jejího vlivu i ducha v jejím bytostném zájmu a v

bytostném zájmu Evropy jako celku. Tento vývoj nemá prostě smysluplnou alternativu. Vše jiné by totiž bylo návratem do dob, kdy evropský pořádek nebyl dílem konsensu, ale násilí. A zlí démoni číhají. Vzduchoprázdno, rozklad hodnot, strach ze svobody, utrpení a bída, chaos - to je prostředí, kde se jim dobře vede. Myslím, že nesmí dostat šanci. Nevzejde-li totiž budoucí evropský pořádek z šířící se Evropské unie, založené na nejlepších evropských hodnotách a ochotné je hájit a vyzařovat, pak se může stát, že ho začnou organizovat nejruznější poštelci, fanatici, populisté a demagogové, čekající na svou chvíli a rozhodnutí rozvíjet naopak ty nejhorší evropské tradice, kterých je také bohužel nemálo.

### **Paní poslankyně a páni poslanci,**

dovolte mi nyní, abych se věnoval třetí otázce, kterou jsem si položil. To jest otázce, jaké úkoly podle mého názoru dnešní doba před Evropskou unií staví.

Je jich zajisté mnoho a všechny jsou obtížné.

Jeden se mi však jeví jako obzvlášť důležitý a o tom bych se tu rád zmínil.

Přiznám se, že když jsem si prostudoval Maastrichtskou smlouvu a ostatní dokumenty, na nichž je Evropská unie založena, měl jsem z té četby trochu dvojznačný dojem. Na jedné straně jde o dílo nepochybně úctyhodné. Člověku se téměř nechce věřit, že se podařilo tak složité a rozmanitě členitému právnímu a hospodářskému řádu tolika různých evropských zemí dát společný rámec, vytvořit společná pravidla hry, vymyslet všechny legislativní, administrativní a institucionální mechanismy, které umožňují či budou umožňovat hladký chod tohoto velkého tělesa, a že se v politicky tak barevném prostředí podařilo dosáhnout shody v nesmírném množství konkrétních věcí a sladit velmi diferencované zájmy způsobem, který se nakonec obrátí ve prospěch všech. Je to, opakují, naprosto obdivuhodné dílo lidského ducha a jeho racionálního umu.

Do tohoto obdivu, ba téměř nadšení, se mi však nezadržitelně a poněkud rušivě mísil i pocit jiný, méně radostný. Měl jsem dojem, že nahlížím do útroby naprosto dokonalého a nesmírně důmyslného moderního stroje, který studovat musí být velkou radostí pro každého obdivovatele technických vynálezů, ale že mi přitom - jako lidské bytosti, jejíž vztah ke světu není přece jen kompletně vyčerpán obdivem k fungujícím strojům - cosi povážlivě chybí. Snad by se to dalo nazvat, poněkud zjednodušeně, duchovní či mravní či citovou dimenzí. Osloven byl prostě můj rozum, nikoli mé srdce. Netvrdím samozřejmě, že pozitivní zážitek z Evropské unie lze hledat pouze v četbě jejích dokumentů a norem. To je jen formální rámec, který vymezuje určité životní podmínky, o které běží především. A výhodnost těchto podmínek nepochybně mnohonásobně přesahuje vše, co mohou člověku nabídnout suché úřední texty. Přesto se ale nemohu zbavit dojmu, že v pocitu, jako bych byl konfrontován pouze s dokonalým strojem, je cosi signifikantního, že ten pocit přece jen o čemsi vypovídá či cosi naznačuje či k něčemu vyzývá.

Různé velké říše či složitěji strukturované nadstátní celky nebo společenství států, které z dějin známe a které svého času něco dobrého lidstvu přinesly, se nevyznačovaly jen tím či oním způsobem své administrace či organizace, ale byly vždy nesené nějakým duchem, ideou, étosem, ba nebál bych se říct charismatem, z nichž posléze jejich struktura vyrůstala. Aby takové útvary fungovaly a byly životaschopné, musely vždy nabízet a také nabízely lidem nějaký klíč k tomu, jak se s nimi citově identifikovat, nějaký ideál, který je mohl vnitřně oslovovat či zapalovat, nějaký soubor obecně srozumitelných hodnot, které mohli všichni naplno sdílet a které stály lidem dokonce i za to, aby útvaru, který je ztělesňoval, byli schopni i leccos obětovat, v krajním případě i vlastní život.

Evropská unie je založena na velkém souboru civilizačních hodnot, jejichž kořeny jsou nepochybně v antice a v křesťanství a které se po dvě tisíciletí vyvíjely až do té podoby, kterou dnes vnímáme jako základy moderní demokracie, právního státu a občanské společnosti. Soubor těchto hodnot má svůj jasný mravní fundament a své zřetelné metafyzické zakotvení, a to bez ohledu na to, nakolik si je moderní člověk připouští či

nikoliv. Nelze tedy říct, že by Evropská unie neměla svého ducha, z něhož vyrůstají všechny konkrétní principy, na nichž je založena. Zdá se jen, že tento duch je poněkud málo vidět. Až příliš jako by se skrýval za horami všech systémových, technických, administrativních, ekonomických, měnových a dalších opatření, do nichž se promítá. A tak nakonec může v mnoha lidech vznikat docela pochopitelný dojem, že Evropská unie - poněkud zvládnutá - spočívá jen v nekončících dohadách o tom, kolik mrkve smí někdo odněkud někam vyvézt, kdo toto množství stanovuje, kdo ho kontroluje a kdo eventuálně postihuje hříšníka, který dané předpisy poruší.

Proto se mi zdá, že snad nejdůležitějším úkolem, který dnes před Evropskou unií stojí, je nová a vskutku zřetelná reflexe toho, co by se dalo nazvat evropskou identitou, nová a vskutku zřetelná artikulace evropské odpovědnosti, zesílený zájem o sám smysl evropské integrace a o všechny její širší souvislosti v soudobém světě a nová tvorba jejího étosu či - chcete-li - jejího charismatu.

Čtení Maastrichtské smlouvy, navzdory tomu, jak historicky významný dokument to je, stěží získá Evropské unii skutečně zapálené příznivce, respektive vlastence jako lidi, kteří budou tento složitý organismus zakoušet skutečně jako svou vlast či svůj domov, respektive jako jednu z vrstev svého domova. Má-li toto velké administrativní dílo, které by mělo evidentně usnadnit život všem Evropanům, vskutku vydržet a obstát v nejrozmanitějších zkouškách času, pak musí být daleko viditelněji tmeleno ještě něčím jiným, než jen strukturou předpisů a norem. Daleko zřetelněji než dosud musí dávat najevo, že je též ztělesněním určitého vztahu ke světu, k lidskému životu a vůbec k řádu světa. Daleko zřetelněji než dosud musí zasahovat milióny evropských duší svou ideou, svým historickým posláním a vzmachem, jasnou artikulací hodnot, na nichž je založeno a které chce hájit a kultivovat. Musí se starat i o všechny své znaky a symboly jako viditelné nositele svého významu. Všem by prostě mělo být jasné, že tu nejde o nějaký slepenec států vzniklý z čistě účelových a veskrze praktických důvodů, ale o dílo, které originálním způsobem naplňuje tužby mnoha generací osvícených Evropanů, kteří věděli, že evropský univerzalizmus je či může být - promítnut do politické reality - rámcem odpovědnější lidské existence na našem kontinentě. Ale nejen to: že to je rovněž cesta ke vskutku partnerskému včlenění našeho kontinentu do multikulturního prostředí soudobé globální civilizace.

Nemám pochopitelně v úmyslu Evropské unii radit, co má dělat. Mohu pouze říct, co bych jako Evropan uvítal, kdyby udělala.

Uvítal bych například, kdyby Evropská unie přijala svou vlastní chartu, která by jasně definovala ideje, na nichž je založena, smysl, který má, a hodnoty, které chce ztělesňovat. Je jasné, že základem takové charty by nemohlo být nic jiného, než určitý mravní kodex evropského občana. Všechny mnohasetstránkové smlouvy, na nichž je dnes Evropská unie založena, by tak byly zastřešeny nějakým velmi stručným, křišťálově čistým a všem srozumitelným politickým dokumentem, z něhož by bylo komukoliv na první pohled zřejmé, čím Evropská unie vlastně je. Kdyby bylo zároveň ještě zřetelnější, které konkrétní osobnosti tento útvar reprezentují a jeho hodnoty ztělesňují a zaručují, bylo by to určitě také k jeho prospěchu. Pochopí-li obyvatelé Evropy, že tu nejde o nějaké anonymní byrokratické monstrum, které je chce omezovat či jim dokonce upírat jejich svébytnost, ale jen o nový typ lidské obce, který jejich svobodu naopak významně rozšiřuje, pak se nemusí Evropská unie o svou budoucnost bát.

Zajisté chápete, že mi nejde v tuto chvíli ani tak o ten či onen konkrétní námět, ale o něco hlubšího: totiž o to, jak zvýraznit duši Evropské unie a jak ji zpřístupnit všem. Zdá se mi totiž, že jde o projekt natolik historicky významný, že by bylo neodpuštělnou vinou dnešní generace, kdyby měl chřádnout a posléze zklamat naděje do něj vkládané jen proto, že by ve sporech o technických detailech své existence utopil sám její smysl.

**Dámy a pánové,**

přijel jsem ze země, která se nemohla s nepatrnou přestávkou téměř šedesát let těšit ze svobody a demokracie. Snad mi věříte, že to je právě tato historická zkušenost, která mi umožňuje hluboce prožívat převratný význam dnešní evropské integrace. A snad mi věříte, že to je právě hloubka tohoto prožitku, která mne nutí starat se o dobrý osud této integrace a uvažovat o tom, jak ho posílit a učinit nezvratným.

Dovolte mi, abych vám na závěr poděkoval za to, že jste schválili Evropskou dohodu o přidružení České republiky k Evropské unii už dva týdny po jejím podpisu. Ukázali jste tím, že vám osud mé země není lhostejný.

Děkuji vám za pozornost.